

toenemen als onder meer de in het onderzoeksrapport opgesomde belemmeringen worden weggenomen. De overheid heeft daarin een taak en kan daaraan wat doen: het beperken van de administratieve lompslomp, het geven van fiscale duidelijkheid, het op peil houden/brengen van beheerbijdragen, de continuatie van de beheerbijdragen en -afspraken etc. Zo is het bijvoorbeeld nog steeds niet voor iedereen duidelijk of beheerssubsidies zijn vrijgesteld van inkomstenbelasting!

De vraag is natuurlijk wat deze conclusies betekenen. Het Groenfonds concludeert zelf in ieder geval dat 'beleid en werkelijkheid nog uiteen lopen'. Er blijkt immers, zo schrijft de voorzitter van het Groenfonds Pieter van Vollenhoven aan minister Veerman, "dat de komende 5 jaar gemiddeld 2.000 ha. landbouwgrond per jaar reëel in aanmerking komt voor omvorming naar natuur door de particuliere grondeigenaar. Dat is beduidend meer dan de belangstelling van in totaal 1.213 ha. binnen de EHS in de afgelopen jaren en ook meer dan de aanvragen voor 2004 van circa 1.400 ha. Tegelijkertijd is het nog niet voldoende om de jaarlijkse doelstelling van 2.800 ha. te realiseren, die nodig is voor de totale doelstelling voor Particuliere Natuuraanleg van 42.000 ha. tot en met 2018. De totale belangstelling ligt voorsnog bij circa 13.500 ha., dat is dus ongeveer eenderde van de uiteindelijke doelstelling. Daarbij moet opgemerkt worden dat het voor agrariërs moeilijk is in te schatten wat hun voornemens zijn op de langere termijn." "De uitkomsten van het onderzoek mogen mijns inziens", zo vervolgt Van Vollenhoven, "niet gebruikt worden om nu al de bestendigheid van Particuliere Natuuraanleg ter discussie te stellen. Daarvoor heeft Particuliere Natuuraanleg nog onvoldoende kans gehad zich te bewijzen. Ik ben wél van mening dat het noodzakelijk is om minimaal het huidige aankoopbeleid door te zetten als stabiele drijvende kracht achter de aanleg van de EHS, zolang de realisatie van Particuliere Natuuraanleg (nog) niet op volle toeren draait." ♦

Geert van Duinhoven

Workshop 'De toekomst van heidegebieden in Nederland'

Beheren, herstellen en ontwikkelen. Theorie en praktijk. Impressies van een toehoorder

Sommige mensen hebben iets met heide. Dat zie je niet meteen als je er ééntje tegenkomt, maar wel als ze met 140 man en een enkele vrouw tegelijk in Ede bijeen komen. Want Ede en heidemensen horen een beetje bij elkaar. Vroeger vanwege de jaarlijkse heidestudiedagen, op 3 december vanwege een workshop. De deelnemers zijn voor bijna de helft afkomstig uit het beheer, en voor de andere helft uit het onderzoek. En voorts een enkeling uit de wereld van het beleid en het advies. Een kleurrijk en geanimeerd gezelschap, jong en wat ouder, genodigd en gekomen om elkaar te ontmoeten. Vrijblijvend en gemotiveerd tegelijk. En natuurlijk ook om te luisteren naar de sprekers. Is er nieuws onder de zon en wat kan ik ermee?

Ook als spreker word je natuurlijk niet zo maar uitgenodigd. Je moet iets te zeggen hebben en dat vervolgens ook doen. En dat doen de meesten, allemaal vanuit een eigen drive. Geprikkeld om een eigen visitekaartje te laten zien, gaat het over nieuwe inzichten, resultaten van diepgaand onderzoek, heikle onderwerpen en rijke ervaringen. Verwoord in begrijpelijke zinnen in snedige taal, met zoveel mogelijk humor, maar soms ook met stevige statements bol van kritiek. Vooral 'het beleid' moet eraan geloven. Voor mooie heide zijn kansen genoeg, maar om ze te kunnen benutten is véél meer geld nodig. En dus wordt 'het beleid' opgeroepen om véél meer geld ter beschikking te stellen. Tja, voor eigen parochie klinkt dat wel stoer. Alleen is het 'Haagse' beleid niet in de zaal aanwezig. En dan nog, beslist 'het beleid' daarover, en niet veeleer de politiek? En mogen we in Europees perspectief al niet blij zijn met het natuurbud-



get dat we hebben? Het antwoord hierop blijft dan ook uit. De deelnemers zijn gekomen voor de inhoud.

Het heidelandschap als ecosysteem. Van nature kwam heide in Nederland waarschijnlijk alleen voor langs de randen van hoogvenen. Verreweg de meeste heide in ons land heeft evenwel een culturele oorsprong. De soortensamenstelling is er karakteristiek, maar naar verhouding arm. Vooral de zeer beperkte beschikbaarheid van voedingsstoffen is daarvoor bepalend. Noodgedwongen komen op de heide alleen soorten voor die op een andere manier zijn aangepast aan de nutriëntenarmoede, of het nu gaat om een 'slimme groeipunteneter' zoals het Heideblauwtje of een 'domme bulketer' zoals de Nachtpauwoog. Hetzelfde geldt ook voor de planten. Dat er toch heel verschillende vegetatietypen aanwezig zijn binnen het heidelandschap, heeft vooral te maken met vochtverschillen. Voorts zijn er variaties in de zuurgraad van de bodem. Naarmate de grond minder zuur is, is de heide graziger en kunnen er meer soorten hogere planten groeien. Op een hoger schaalniveau is de landschapelijke variatie belangrijk, zowel binnen het heideterrein zelf als in relatie tot de omgeving. Reptielen bijvoorbeeld zijn afhankelijk van oude heide, maar ook van afwisseling met open plekken. Korhoenders stellen eisen aan een grote oppervlakte van de heide, met groenlanden en akkers in de buurt.



Hans van den Bos

Gewapend met meer kennis, zijn sinds de jaren tachtig tal van herstelprojecten in de heide uitgevoerd, vooral in het kader van OBN. Vooral de vergrassing is succesvol bestreden. Vergraste heide is op grote schaal geplagd om daarmee zure systemen met een groot aandeel struik- of dopheide te herstellen. Vennen zijn uitgebaggerd met soms spectaculaire resultaten. Hetzelfde geldt voor bepaalde gebieden waar sloten zijn gedempt om de waterhuishouding te herstellen. Elders zijn dennenbossen gekapt om heidevelden met elkaar te verbinden. Naast alle mooie resultaten is toch ook geconstateerd dat een groot deel van de soortenrijkdom nog steeds achteruitgaat. Om hier iets aan te doen zijn de inzichten in de laatste jaren verdiept. En dat is dan natuurlijk het interessantste deel van de workshop. Een kort overzicht van de opvallende, nieuwe dan wel verschuivende gezichtspunten op het gebied van heidebeheer:

- Heideherstel vraagt om herstel van dynamische processen. Eén spreker legt het uit als 'het benutten van de kracht van de natuur'. Door bijvoorbeeld sloten te dempen, krijgen natte jaren drastische effecten, in de vorm van het ontstaan van pioniervegetaties. Of neem overstroming met beekwater, waardoor interessante gradiënten kunnen ontstaan. Als een oudgediende in de zaal resultaten aanhaalt van branden in het verleden, ontlokt ook dat veel positieve reacties. Branden is een veelbelovende maatregel,

maar zou tegelijk nog wat beter onderzocht moeten worden.

- Grootschalige processen vragen om grootschalige maatregelen. Vooral voor de grotere diersoorten is het nodig dat veel kleine heidevelden in de toekomst niet alleen met elkaar worden verbonden, maar dat ook de samenhang met andere landschapstypen wordt hersteld. Voor zeldzame vegetaties zijn de gradiënten tussen de diverse onderdelen van het landschap van het grootste belang. Voor het herstel van gebufferde kwel kan het nodig zijn dat inzigggebieden over grote oppervlakte worden bekalkt. Bekalking is sowieso nodig om ter plekke heischrale milieus te herstellen.
- Kleinschalige maatregelen zijn onmisbaar voor de fauna. Sommigen noemen het 'rommelen'. Omdat een groot deel van de fauna afhankelijk is kleinschalige structuren in de vegetatie, moeten de beheersmaatregelen in principe ook kleinschalig worden uitgevoerd, inclusief lange perioden van 'nietsdoen'. Een en ander heeft mede te maken met de grotere aandacht die tegenwoordig bestaat voor soortgericht beheer, naast het integrale beheer.
- Doe niet flauw met introducties. Recent is gebleken dat sommige soorten in de heide gevoelig zijn voor inteelt en dat kleine populaties zich hierdoor moeilijk herstellen. Op veel andere plekken zijn de bijzondere soor-

ten al geheel verdwenen, met inbegrip van de zaadbank. In die gevallen is populatieherstel binnen afzienbare termijn alleen mogelijk via introducties.

- Begrazing kan beter. Aan het eind van de middag is in de plenaire discussie vanuit de zaal een opvallend pleidooi voor gestuurde begrazing, dat eigenlijk niet wordt tegengesproken. Met een kudde die goed gestuurd wordt, zou je de ecologische heidedoelen zeker moeten kunnen halen. Even is er weer uit de hoek van de terreineigenaars: veel schaapskuddes zijn opgedoekt omdat ze meer voor de portemonnee dan voor de heide graasden. Een kwestie van vergoeding, antwoordt de schaapsherder. Waarna een ander hieraan een aardig cultuurhistorisch argument toevoegt: in afwijking van andere delen in de wereld, liep in Nederland de schaapherder altijd vóór de schapen uit. Onze herdershondenrassen zijn daar zelfs op gefokt. Voorop lopen, dat moeten we vaker doen. ♦

Henk Beije is redacteur van het Vakblad Natuur Bos Landschap.